

Alisma wahlenbergii

Småsvaltung

Klass: Liliopsida (enhjärtbladiga blomväxter), **Ordning:** Alismatales (svaltingordningen), **Familj:** Alismataceae (svaltingväxter), **Släkte:** *Alisma* (kranssvaltingar), **Art:** *Alisma wahlenbergii* - småsvaltung (Holmb.) Juz.
Synonymer: *Wahlenbergs grässvalting*, *Alisma gramineum subsp. wahlenbergii* Holmb., *Alisma gramineum ssp. wahlenbergii* Holmb.

Kännetecken

Småsvaltung är en flerårig, 10–45 cm hög undervattensväxt med upp till femton bandformiga blad i rosett. Bladen är 1–3 mm breda, platta i genomskärning och når över blomställningen. Blommorna sitter på långa skaft i en kransgrenig blomställning med 1–3 kransar. Småsvaltung blommar under vattenytan med kleistogama (slutna) blommor. Blomningen sker i juli och augusti. Växten förökar sig i huvudsak med frö. Vegetativ förökning sker bara över mycket korta avstånd (några centimeter) genom skott från jordstammen. Småsvaltung är lik grässvalting men är mindre i alla delar.

Utbredning och status

Småsvaltung har haft sin svenska utbredning koncentrerad till östra Mellansverige. Två äldre, senare obekräftade uppgifter finns från Östergötland, fem lokaler i brackvatten har funnits utanför Nyköping i Sörmland, samt 23 lokaler i Mälarens nordöstra delar inom Uppland. Utanför Nyköping fanns arten kvar ännu 1966 men har förgäves eftersökts under 1970-talet och senare. I Uppland finns arten kvar på en av de gamla lokalerna samt är under 1990-talet funnen på ett flertal nya lokaler, varav tre är mycket individrika. På senare år har den även hittats på en lokal i den sörmländska delen av Mälaren i anslutning till några av de uppländska lokalerna och inom tre områden i Norrbottens skärgård i anslutning till det finska utbredningsområdet. Småsvaltung minskade i huvudsak under mitten av 1900-talet, i samband med att utsläppen i Mälaren ökade dramatiskt. Småsvaltung är endemisk för Östersjöområdet och förekommer förutom i Sverige också i Finland och Ryssland. De omkring 50 finska lokalerna finns utmed Bottenvikskusten. Den ryska utbredningen är koncentrerad till Sankt Petersburgsområdet. Arten betecknas som hänsynskrävande i Finland och akut hotad i Ryssland. Småsvaltung tros ha uppkommit under postglacial tid genom att den isolerats från den närliggande men mer sydliga arten grässvalting, *A. gramineum*.

Ekologi

Småsvaltung växer helt nedsänkt på mellan 20 och 200 cm djup i naturligt näringsrikt sötvatten eller svagt bräckt vatten. Bottenmaterialet är vanligtvis sand eller sandblandad lera. Den kan även växa på stenigare stränder om lämpligt bottenmaterial finns mellan stenarna. I Mälárområdet har växtplatserna till stor del legat utmed rullstensåsarnas stränder. Småsvaltung är konkurrenssvag och dess växtplatser är oftast fria från storvuxna vattenväxter såsom vass, säv och näckrosor. Den förekommer däremot ofta tillsammans med andra småväxta undervattensväxter med liknande miljökrav, t ex hårsärv *Zannichellia palustris*, höstlånke *Callitriche hermaphroditica* och trådnate *Potamogeton filiformis*. Arten gynnas troligtvis av måttligt strandbete som håller undan vassarna.

Hot

Fremsta hotet är dålig vattenkvalitet till följd av eutrofiering, vilket leder till försämrade ljusförhållanden genom grumling och påväxt av alger samt till ökad igenväxning av strandzonen. Erosion från båtars vågsvall utgör ett hot mot småsvaltung och dess livsmiljö eftersom arten växer på lättroderade bottenar, liksom exploatering av lokalerna. Vattenståndsreglering, upphörd vasslätter och minskat strandbete kan också ha haft betydelse för artens tillbakagång, då dessa förändringar leder till att högvuxen, konkurrerande vegetation gynnas.

Åtgärder

Småsvalling är den enda kärleväxten i Sverige som är prioriterad i EU:s Habitatdirektiv, vilket bland annat innebär att den har ett extra starkt lagstadgat skydd. Flera av de svenska lokalerna ligger inom Natura 2000 områden som i några fall är skyddade som naturreservat eller nationalpark. Samtliga kärnområden (individrika förekomster) ska skyddas. Några av de redan skyddade områdena är för små för att långsiktigt trygga arten och dessa bör utvidgas. En förutsättning för att arten skall kunna fortleva i Sverige är att näringsläckaget till Mälarens vatten från omgivande jordbruksmarker och tätorter minskas. Sker en sådan förbättring kan småsvalling förväntas att återhämta sig. Det är därför viktigt att förhindra exploatering och störning genom bebyggelse, grustäkt, båthamnar, båttrafik och badplatser längs lämpliga strandsträckor inom det forna utbredningsområdet. Ett åtgärdsprogram för småsvalling har upprättats och ger förslag på fler lämpliga åtgärder.

Övrigt

Småsvalling är fridlyst. Svenskt material finns i odling i Uppsala universitets botaniska trädgård. Småsvalling är globalt rödlistad som sällsynt och omfattas av EU:s habitatdirektiv bilaga 2 vilket innebär att arten ska skyddas i nätverket Natura 2000. Utländska namn – NO: Småvassgro, DK: Liden Skeblad, FI: Upossarpio.

Naturvård

Konventioner: Habitatdirektivets bilaga 2, Habitatdirektivets bilaga 2 (Prioriterad art), Habitatdirektivets bilaga 4, Bernkonventionens bilaga I

Fridlysning: Fridlyst enligt Artskyddsförordningen (SFS 2007:845), enligt paragraf: 7. Bestämmelsen gäller hela landet

Åtgärdsprogram: Fastställt

Rödlistning i andra länder

Global rödlistning: VU B2b(iii,iv,v)c(iv) (2013)

Litteratur

- Almqvist, E. 1965. Flora Upsaliensis – Uppsalatraktens växter. Uppsala.
- Björkqvist, I. 1967. Studies in *Alisma* L. I. Distribution, variation and germination. Opera Bot. 17.
- Hammarsjö, C. & Zethraeus, U. 1998. Rapport – 1998. Småsvalting *Alisma wahlenbergii* i Bottenviken?. Hammarsjö, C. & Zethraeus, U. 2000. Rapport – 2000. Småsvalting *Alisma wahlenbergii* runt Haparanda Sandskär. Länsstyrelsen i Norrbottens län. Rapport 14/2000.
- Jacobson, A. 1996. Småsvalting (*Alisma wahlenbergii*) - en förbisedd sällsynthet i vår flora? Daphne 7: 6–8.
- Jacobson, A. 2005. Åtgärdsprogram för bevarande av småsvalting (*Alisma wahlenbergii*). Naturvårdsverket. Rapport 5499.
- Kotiranta, H., Uotila, P., Sulkava, S. & Peltonen, S.-L. (eds.) 1998. Red Data Book of East Fennoscandia. Ministry of the Environment, Finnish Environment Institute & Botanical Museum, Finnish Museum of Natural History. Helsinki.
- Martinsson, K. & Jacobsson, A. 1997. Småsvalting *Alisma wahlenbergii* i Sverige - förr och nu. Svensk Bot. Tidskr. 91 (6): 599–614.
- Naturvatten i Roslagen AB 2005. Inventering av småsvalting i Mälaren 2005. Länsstyrelsen i Stockholms län. Rapport 2005:22.
- Naturvatten i Roslagen AB 2006. Inventering av småsvalting i Mälaren 2006. Länsstyrelsen i Stockholms län. Rapport 2006:15.
- Naturvatten i Roslagen AB 2006. Eftersök av nya lokaler för småsvalting i Mälaren 2006. Länsstyrelsen i Stockholms län. Rapport 2006:15, Nilsson, Ö. & Gustafsson, L.-Å. 1978. Projekt Linné rapporterar 80–92. Svensk Bot. Tidskr. 72: 189–203.
- Nilsson, Ö. & Gustafsson, L.-Å. 1985. Projekt Linné: slutrapport. Svensk Bot. Tidskr. 79: 319–328.
- Rydberg, H & Wanntorp, H.-E. 2001. Sörmlands Flora. Botaniska Sällskapet i Stockholm.
- Savela, O. 1994. Upossarpion levinneisydestä ja ekologiasta. Aquilo Ser. Bot. 33: 81–91.
- Zethraeus, U. 2000. Rapport – 2000. Småsvalting *Alisma wahlenbergii* i Rånefjärden. Länsstyrelsen i Norrbottens län. Rapport 13/2000.
- Zethraeus, U. 2003. Småsvalting 2003. Inventering i delar av Piteå och Kalix skärgård. Länsstyrelsen i Norrbottens län. Rapport 12/2003.
- Ulvinen, T. 1997. Upossarpio. I. Rytteri, T & Kettunen, T. (red.) Uhanalaiset kasvimme. Helsingfors.

Författare

Karin Martinsson 1994. Rev. Anders Jacobson & Margareta Edqvist 2006. © ArtDatabanken, SLU 2016